

УДК 378.937

І. М. ТОЛМАЧОВА

кандидат педагогічних наук, доцент
КЗ “Харківська гуманітарно-педагогічна академія” ХОР

ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ” В ПЕДАГОГІЧНОМУ ВНЗ

У статті на основі аналізу наукової літератури та власного досвіду роботи розкрито дидактичні аспекти викладання навчальної дисципліни “Вступ до спеціальності” в педагогічному ВНЗ. Організація навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів у процесі вивчення кожної теми передбачала послідовну реалізацію мотиваційно-цільового, змістовно-операційного та рефлексивно-оцінного компонентів. Подано підходи до реалізації завдання набуття студентами суб’єктного досвіду в ході виконання ними запропонованої автором системи вправ та завдань. Цю роботу розглянуто як ефективний засіб оволодіння майбутніми вчителями початкових класів навчально-пізнавальною діяльністю та прояв інтелектуальної творчості.

Ключові слова: професійно-педагогічна підготовка, навчально-пізнавальна діяльність, студент педагогічного ВНЗ, навчальна дисципліна “Вступ до спеціальності”, система вправ та завдань.

У сучасному освітньому просторі України відбувається розробка нової філософії вищої педагогічної освіти. Особливої актуальності набуває завдання підготовки вчителя, для якого професійними пріоритетами є дициплінарність, вміння планувати та здійснювати освітній процес на інноваційних засадах, самовдосконалення тощо.

Вирішення цього завдання актуалізує проблему забезпечення якості професійної підготовки в педагогічному ВНЗ. Саме студент повинен з’ясувати роль особистості вчителя в сучасному педагогічному процесі та суттєві особливості професії, опанувати теоретичні засади та вміння педагогічної діяльності, встановити рівень власної готовності до виконання професійних обов’язків.

У свою чергу, важливим напрямом фахової підготовки стає цілеспрямоване створення сприятливих умов для формування майбутнього педагога як суб’єкта, що є носієм активності та пізнання, який не тільки освоює та здійснює навчально-пізнавальну діяльність, а, певною мірою, творчо її перетворює.

У науковій літературі є низка наукових розвідок, у яких висвітлено різні аспекти вирішення цієї проблеми: подано теоретичні засади організації процесу професійної підготовки майбутнього педагога в сучасних умовах (Л. О. Хомич); описано технологічну складову професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи (Л. В. Коваль); розроблено й упроваджено в навчально-виховний процес вищого педагогічного навчального закладу нові технології професійної підготовки майбутнього вчителя в ході викла-

дання “Педагогіки” (О. Є. Антонова, О. А. Дубасенюк, Т. В. Семенюк); видано навчальні посібники “Вступ до педагогічної професії” (Г. М. Мешко, М. М. Фіцула).

Однак, у результаті аналізу наукової літератури виявлено недостатню розробленість питання забезпечення процесу оволодіння майбутніми вчителями початкових класів навчально-пізнавальною діяльністю та прояву інтелектуальної творчості в ході вивчення навчальної дисципліни “Вступ до спеціальності”. Ці обставини зумовлюють необхідність подальшого вивчення дидактичних аспектів цієї роботи, що є органічною складовою загальної системи професійно-педагогічної підготовки.

Мета статті – на основі аналізу наукової літератури та досвіду роботи схарактеризувати дидактичні аспекти викладання навчальної дисципліни “Вступ до спеціальності” в педагогічному ВНЗ.

Методологічним підґрунтям запропонованої системи роботи стали результати сучасних наукових досліджень проблеми професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів школи першого ступеня.

На думку О. О. Ліннік, нові парадигми професійної педагогічної освіти зумовлюють нові пріоритети в підготовці фахівців: формування здатності до проектування освітніх систем, здатності до управління навчальною ситуацією в різних освітніх моделях, формування суб’єктної позиції в життєвому та професійному просторі [3].

Погоджуємося з тезою Л. О. Хомич про те, що в сучасних умовах потрібні комплексна організація навчальної діяльності студентів, безперервність і систематичність вивчення педагогічної теорії та шкільної практики протягом усього періоду навчання у ВНЗ, взаємозв’язок теоретичного й практичного навчання, змісту, форм і методів навчання й особистості викладача, творче спілкування зі студентами, організація диференційованої самостійної роботи [6].

“Вступ до спеціальності” належить до навчальних дисциплін циклу загальнопрофесійної підготовки студентів за освітньо-кваліфікаційним рівнем “бакалавр” спеціальності “Вчитель початкової школи”.

Мета викладання курсу “Вступ до спеціальності” – формування в студентів мотивації, знань, умінь та навичок щодо успішного здійснення педагогічної діяльності; становлення педагогічної спрямованості мислення; теоретична підготовка майбутніх учителів до здійснення навчально-пізнавальної діяльності у вищій школі, формування відповідних знань, умінь і навичок.

Реалізація цієї мети передбачає розв’язання таких завдань: ознайомити майбутніх учителів із системою освіти в Україні; сформувати в студентів уявлення про педагогічну діяльність та мотивацію до свідомого оволодіння нею; сприяти адаптації студентів до навчання у ВНЗ, ознайомити з основами культури навчальної праці у ВНЗ, допомогти оволодіти ними; показати вищий навчальний заклад як середовище оволодіння професійною діяльністю; схарактеризувати середній загальноосвітній навча-

льний заклад як середовище здійснення педагогічної діяльності; розкрити місце педагогічної практики студентів у їх професійній підготовці, ознайомити з її видами та особливостями; окреслити шляхи формування культури педагогічного спілкування; сформувати вміння особистісного та професійного самовиховання.

У результаті вивчення дисципліни студент повинен знати: основні поняття курсу “Вступ до спеціальності”; принципи побудови системи освіти в Україні, її суттєві ознаки; характеристику педагогічної діяльності; сучасні вимоги до особистості вчителя; завдання та специфіку різних видів педагогічної практики; особливості організації навчальної роботи у вищому навчальному педагогічному закладі; особливості здійснення студентом самостійної роботи; права й обов’язки школяра та студента; сутність і особливості педагогічного спілкування; особливості поведінки, фізичного та психічного розвитку школяра.

У результаті вивчення дисципліни майбутній учитель повинен уміти: оперувати поняттєво-категоріальним апаратом дисципліни; вивчати, аналізувати та систематизувати теоретичні засади педагогічної діяльності; обирати оптимальні шляхи підготовки до практичних та семінарських занять; працювати з науковою, навчальною й методичною літературою; використовувати певні прийоми самостійної роботи у ВНЗ; виявляти, описувати та аналізувати педагогічні факти, явища й процеси; здійснювати самовиховання з метою формування в себе професійних якостей учителя.

Дисципліна складається з двох змістових модулів:

1. Суть та особливості навчання в педагогічному ВНЗ.
2. Суть та особливості майбутньої професійної діяльності.

В основу роботи покладено такі принципи: гуманістичної спрямованості навчання; забезпечення єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання; професійної спрямованості навчання; науковості тощо.

Як дидактичні умови роботи обрано: сприяння самовизначенню студента; організацію навчання як процесу пізнання; використання методів стимулювання навчально-пізнавальної діяльності; усвідомлення найближчих та кінцевих цілей навчання; професійну спрямованість навчально-пізнавальної діяльності; доступність змісту навчального матеріалу; організацію суб’єкт-суб’єктної взаємодії викладача та майбутніх учителів; проблематизацію змісту навчальних занять; залучення студентів до створення та використання освітніх продуктів.

Погоджуємося з поглядами сучасних науковців на характер взаємодії того, хто вчить, та того, хто навчається, в освітньому процесі: викладачеві треба вміти так змінювати кожен ситуацію взаємодії зі студентом, щоб майбутній учитель отримував певний імпульс до особистісного та професійного розвитку. Саме тому в ході лекцій, семінарських та практичних занять, позааудиторної роботи комплексно використовували пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, частково-пошукові та дослідницькі методи (за характером навчально-пізнавальної діяльності студентів).

Було враховано, що набуття майбутніми вчителями суб'єктного досвіду в процесі навчально-пізнавальної діяльності здійснюється набагато ефективніше за умови побудови відносин викладача та студентів і майбутніх учителів між собою в площині змістовної навчальної взаємодії. Зокрема, на семінарських та практичних заняттях студенти систематично фронтально обговорювали й оцінювали виконання запропонованих вправ та завдань відповідно до колективно визначених критеріїв. Майбутні вчителі залучалися до взаємооцінки та самооцінки певних видів роботи. Систематично використовували інтерактивні методи навчання.

На нашу думку, організація навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів у процесі вивчення кожної теми певної навчальної дисципліни передбачає поступову реалізацію мотиваційно-цільового, змістовно-операційного, рефлексивно-оцінного компонентів.

Надамо загальну характеристику системи вправ та завдань, що були підібрані, розроблені й використані нами в процесі викладання навчальної дисципліни "Вступ до спеціальності" в педагогічному ВНЗ. Цю систему вправ та завдань студенти виконували після роботи в ході лекції за певною темою.

Роботу в межах мотиваційно-цільового компонента було організовано шляхом обговорення проблемних питань; добір асоціацій; формулювання питань, на які необхідно знайти відповіді в процесі опрацювання теми; аналіз педагогічних ситуацій; тестування (визначення здібностей й особистісних якостей); створення емблеми.

Для реалізації змістовно-операційного компонента майбутні вчителі початкової школи виконували такі завдання: вибір суттєвих ознак поняття; написання визначень понять; обговорення понять; робота з незакінченими реченнями; робота з таблицями; робота з творами видатних педагогів; формулювання порад; складання схем; підготовка й обговорення повідомлень; створення та обговорення презентацій; перегляд й обговорення відеофрагментів; складання списку літератури; аргументація висловів; формулювання висновків; аналіз педагогічних ситуацій; написання реферату; написання анотації до статті; складання опорної схеми; складання зведених таблиць.

Забезпечення рефлексивно-оцінного компонента здійснювали за допомогою тестування (визначення рівня знань); роботи з незакінченими реченнями (підсумкова рефлексія); формулювання правил роботи; проведення круглого столу; написання есе; складання синквейну; написання казки; складання завдань за темою; взаємоперевірки; самоперевірки; взаємооцінки; самооцінки; візуалізації.

Наведемо приклад системи вправ та завдань, запропонованих майбутнім учителям у ході роботи над темою "Студент як суб'єкт педагогічного процесу у ВНЗ".

Мотиваційно-цільовий блок

1. Проблемне питання. У чому полягають наступність і відмінності навчальної діяльності у школі та навчально-пізнавальної діяльності в педагогічному ВНЗ?

2. Запишіть асоціації до терміна “студент”.

3. Проаналізуйте педагогічну ситуацію.

Студенти першого курсу отримали завдання зробити презентацію своєї групи на факультеті. Однак, унаслідок суперечок, які виникли серед першокурсників у процесі планування роботи, завдання не було виконано.

Назвіть основні причини труднощів, що виникли.

Сформулюйте 3–4 поради, щоб змінити ситуацію на краще.

4. Дайте відповіді на запитання: Які цілі Ви ставили перед собою, коли вступали до педагогічного ВНЗ? Чому цю тему необхідно вивчати? На які питання необхідно знайти відповіді в ході роботи над темою? У чому полягає важливість цього матеріалу для Вас особисто? Який результат Ви хочете отримати в кінці роботи над темою?

Змістовно-операційний блок

1. Напишіть визначення понять: студент; студентський квиток; залікова книжка.

2. Допишіть речення: До особливостей студентського колективу належать... Юнацький вік умовно поділяють на... Суб'єкти педагогічного процесу у ВНЗ – ... Студенти ВНЗ мають права та ... Права та обов'язки студента регулюються ...

3. Запишіть усі обов'язки студента.

4. Підкресліть основні характеристики студентського віку: оптимізм; максималізм і категоричність; суперечність між різноманітністю бажань та можливістю їх здійснення; формування ідеалу; суперечність широти інформації з глибиною її осмислення; суперечливий характер розвитку психічних функцій та інтелекту може позначитися на успіхах у навчанні; становлення самостійності; створення сім'ї.

5. Дайте відповіді на запитання: Які ознаки властиві поведінці людини старшого юнацького віку? Чому студент є суб'єктом педагогічного процесу? У чому Ви вже виявляєте суб'єктність у ході навчання у ВНЗ?

6. Заповніть таблицю “Труднощі студента-першокурсника в період адаптації та шляхи їхнього подолання”.

7. Групова робота: сформулюйте поради “Як підвищити працездатність студента в період адаптації до навчання у ВНЗ”.

8. Складіть “Портрет успішного студента педагогічного ВНЗ”.

Рефлексивно-оцінний блок

1. З'ясуйте, чому Вам треба навчитися, щоб успішно оволодівати вищою педагогічною освітою.

2. Складіть два завдання за темою “Студент як суб'єкт педагогічного процесу у ВНЗ” та обґрунтуйте доцільність їх виконання майбутніми вчителями.

3. Закінчіть речення: У ході роботи над темою я дізнався... У ході роботи над темою я зрозумів... У ході роботи над темою я навчився... Найбільші труднощі я відчув... Я певною мірою змінив своє ставлення до... Для мене ознайомлення із цією темою було важливим, адже...

Майбутні вчителі поступово набували знання про організацію освітнього процесу в сучасних середніх загальноосвітніх та педагогічних вищих навчальних закладах, визначали певні особливості власного характеру, ознайомлювалися з поглядами видатних педагогів на учня, вчилися аналізувати педагогічні ситуації, з'ясовували власні погляди на вчительську професію, формулювали завдання щодо здійснення самоосвіти тощо.

Наведемо приклад синквейну “Сучасна школа”, написаного студенткою першого курсу Ольгою П. у ході вивчення теми “Загальна характеристика системи освіти в Україні. Характеристика середнього загальноосвітнього навчального закладу”:

Сучасна школа.

Цікава, прогресивна.

Виховує, розвиває, навчає.

Освічене покоління.

Успіх.

У результаті аналізу дидактичних аспектів викладання навчальної дисципліни “Вступ до спеціальності” у педагогічному ВНЗ можна зробити такі **висновки**:

викладена в статті система роботи доповнює теорію професійно-педагогічної підготовки студентів педагогічного ВНЗ;

– ця система роботи має суттєвий навчальний та розвивальний ефекти, адже майбутні вчителі початкової школи вчать виділяти й аналізувати істотні ознаки досліджуваних понять. У ході цієї роботи всім студентам надається можливість відчувати успіх у навчально-пізнавальній діяльності, виявити інтелектуальну творчість, взяти участь у створенні різноманітних освітніх продуктів;

– цілеспрямована реалізація запропонованих підходів сприяє адаптації першокурсників до умов навчання у вищому педагогічному закладі освіти та набуттю студентами суб’єктного досвіду в процесі засвоєння навчального змісту й способів роботи з ним.

Перспективами подальших пошуків у цьому напрямі є: забезпечення дидактичних засад роботи з виконання майбутніми вчителями початкової школи запропонованої системи вправ та завдань у ході вивчення інших навчальних дисциплін циклу загальнопрофесійної підготовки.

Список використаної літератури

1. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія / О. А. Дубасенюк, Т. В. Семенюк, О. Є. Антонова. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 193 с.

2. Коваль Л. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи: технологічна складова : монографія / Л. В. Коваль. – Донецьк : Юго-Восток, 2009. – 375 с.

3. Ліннік О. О. Майбутній учитель як суб'єкт педагогічної взаємодії: підготовка до співробітництва з молодшими школярами : монографія / О. О. Ліннік. – Київ : Слово, 2014. – 304 с.
4. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. / Г. М. Мешко. – Київ : Академвидав, 2010. – 200 с.
5. Фіцула М. М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. осв. – 3-тє вид., перероб. і доп. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. – 168 с.
6. Хомич Л. О. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів в умовах зміни цінностей суспільства / Л. О. Хомич // Науковий вісник МДУ ім. В. О. Сухомилинського. – 2010. – Вип. 1.30. – С. 11–17.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2016.

Толмачева И. Н. Дидактические аспекты преподавания учебной дисциплины “Введение в специальность” в педагогическом ВУЗ

В статье на основе анализа научной литературы и собственного опыта работы раскрыты дидактические аспекты преподавания учебной дисциплины “Введение в специальность” в педагогическом вузе. Организация учебно-познавательной деятельности будущих учителей в процессе изучения каждой темы предполагала последовательную реализацию мотивационно-целевого, содержательно-операционного и рефлексивно-оценочного компонентов. Представлены подходы к реализации задачи приобретения студентами субъектного опыта в ходе выполнения ими предложенной автором системы упражнений и заданий. Данная работа рассматривается как эффективное средство овладения будущими учителями младших классов учебно-познавательной деятельностью и проявление интеллектуального творчества.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая подготовка, учебно-познавательная деятельность, студент педагогического вуза, учебная дисциплина “Введение в специальность”, система упражнений и заданий.

Tolmachova I. Didactic Aspects of Teaching of the Discipline “Introduction to Aspecialty” in Pedagogical Higher Educational Establishments

Based on the analysis of scientific literature and experience disclosed didactic aspects of teaching educational discipline “Introduction to specialty” in pedagogical University. The study is based on the principles such as humanistic orientation training; ensuring the unity of schooling, developmental and educational functions of education; professional orientation training; scientific and more.

Organization of teaching and cognitive activities of future teachers in the study of each topic included the consistent implementation of motivational-targeted, content-operative and reflective-evaluative components. Courtesy of general description of the system of exercises and tasks that were tailored, developed and used in the process of teaching and cognitive activities. Relations between teacher and students and future teachers among themselves organized in the area of meaningful learning interactions.

Presents approaches to implementing tasks of students’ subjective experience during the execution of the system proposed by the author exercises and tasks. The given work is viewed as an effective means of mastering the future teachers of primary school teaching and cognitive activities and manifestations of intellectual creativity.

Proposed in the paper system complements theory of work professional and pedagogical preparation of students of pedagogical universities. This system of work has a significant educational and developmental effects because future teachers learn how to select and analyze the essential features of the studied concepts. During this work, all students have the opportunity to feel success in teaching and cognitive activities, identify intellectual creativity, participate in the creation of various educational products.

Key words: professional and pedagogical preparation, teaching and cognitive activity, student of pedagogical University, educational discipline “Introduction to specialty”, a system of exercises and tasks.